

IV

De la ședințele Comisiunii Monumentelor Istorice.

În ședința dela 28 Mai a. c., pe lângă alte chestiuni referitoare la lucrările de restaurări ce trebuiesc efectuate în cursul acestei campanii, Comisiunea a aprobat și normele după cari se va îndruma activitatea bursierilor trimiși în străinătate pentru studiul picturii bizantine, cum și a d-lui sculptor C. Bălăcescu, pentru mulajele ce se vor face pentru Colecțiunile Comisiunii Mon. Istorice în urma celor decise de onor. guvern. Aceste norme au fost prezentate de d. Președinte I. Kalinderu, în comunicările următoare :

Domnilor Colegi,

Dintr'o cartă poștală, ce-am primit, văd că bursierii Cassei Bisericeii vor părăsi Ravenna.

Nu se spune însă în ce zi, și, mai cu seamă, unde se duc, așa în cât cred că ar fi bine să li se dea un program, după care să urmeze studiul artei bizantine bisericesti, pentru care au fost trimiși. Tot în interesul scopului ar fi și povățuirea lor să trăiască în armonie unul cu altul și să se ajute reciproc, mai cu osebire că sunt străini prin acele părți.

După modesta mea părere, cel d'întăiu drum ar fi Roma-Grottaferrata.

În *Roma* ar putea stă 10–12 zile pentru a vizita mănăstirile și bisericile cari păstrează încă tradițiuni religioase bizantine, iar în *Grottaferrata* cam opt zile.

Această localitate se află la depărtare cam de 1½ oră (cu tramvaiul) de Roma, și, dacă nu va găsi adăpost chiar acolo, pot locui în Frascati, care e cam la 2 kilometri. Acum e puțin de văzut în Grottaferrata ca pictură, deoarece, după cum aflu, din muzăul de odinioară nu mai sunt decât puține lucruri. Cea mai mare parte din obiecte și icoane au fost luate și împărțite pe la alte biserici și mănăstiri ; dar totuși vor putea cerceta și studia mănăstirea ordinului S. Basilio, începută în 1004 de către Sf. Nilo, (Nicola Malena), un călugăr originar din Calabria și renumit pentru cultura sa greco-bizantină. Însemnătatea artistică a acestui lăcaș, constă în frescurile celebrului Domenichino. Afară de acestea, merită atențiune, biblioteca în care sunt cărți bisericesti cu miniaturi făcute în stil bizantin de către însuși fondatorul mănăstirii, cum și muzeul : cu gravuri de Bartolomea Pinelli, înfățișând costume din epoca lui, (1831) ; tablouri al fresco, din 1547, de Francesco din Siena, din școala Zuccari ; copiile pe carton ale pic-

turilor din veacul al XII-lea, care sunt acum ascunse de tavanul mănăstirii ; tablouri reprezentând episoadele principale din viața lui Fabio Massimo, executate din ordinul episcopului Fabio Colonna ; o bogată colecție de alți iluștri din istoria greacă și romană, etc. Mai sunt rămășițe găsite la fața locului din vechia mănăstire, de oarece clădirea, așa cum e azi, a fost restaurată în 1754, pe când fațada a fost făcută mai târziu, în 1843.

După Roma și Grottaferrata să meargă la *Palermo în Sicilia*, căci asupra Italiei de sud influența bizantină a fost mai puternică. Numai în Calabria sunt zeci și zeci de mănăstiri întemeiate de ordinul S. Basilio, iar în multe părți din această regiune se întrebuintă limba greacă. Fr. Lenormant, în scrierea sa „La grande Grèce“, zice că și Normanzii au recurs la civilizația greco-bizantină în prima perioadă a stăpânirii lor în Italia de sud, adoptând, între altele, limba greacă ca limba oficială, pentru că era vorbită de o parte din locuitori.

În Sicilia — unde dominațiunea musulmană, urmând celei a Împăraților Bizanțului, a ținut mai bine de două veacuri, până la venirea Normanșilor — arta bizantină se dezvoltă în armonie cu cea arabă.

În Palermo mozaicurile din capela Palatinului, sfințită pe la anul 1143, datează de pe timpul lui Roger al II-lea și a urmașilor lui. Absida e ocupată cu sfinți, ca și la Cefalu, iar restul bisericii e împodobit cu scene din Vechiul și Noul Testament. Bisericile : Sf. Maria a Amiralului și domul din Monreal, cuprind de asemenea opere de o execuție remarcabilă, atât în ce privește compoziția cât și desennul, șingur, și coloritul strălucitor. Nu se poate zice că toate mozaicurile sunt făcute de Bizantini, căci la Capela Palatinului se vede că au conlucrat și unii din elevii italieni ai lor ; la domul din Monreal colaborarea acestora e și mai evidentă. Cu toate acestea nimic nu poate da o idee mai bună despre mozaicurile bizantine, decât aceste localități, unde școala bizantină era în floare și ale cărei producțiuni erau mai rari în orient.

Din Palermo bursierii vor putea face și câteva excursiuni în împrejurimile mai însemnate din punct de vedere al artei bizantine ; în orice caz însă șederea lor nu se poate prelungi prea mult, neavând să studieze arta bizantină în fond, cât să completeze studiile făcute la Venezia, Ravenna, Grottaferrata și Roma.

*

În sfârșit vine Muntele Athos, care a fost dela început și principalmente luat în vedere, fiind un neprețuit tezaur de lumină și de cultură mai în toate ramurile producțiilor minții și mâinilor omenești. În această „grădină a Maicii Domnului“ se păstrează cu sfințenie și cu osebită îngrijire, mai cu seamă arta: pictura și sculptura. Deosebit, mai toate monumentele de acolo poartă amintiri românești, fiind ajutate, întemeiate sau reîntemeiate de Voevozii și boierii noștri de pe vremuri. La Muntele Athos este locul ales, unde inima tresaltă și spiritul se înalță la privirea frumuseților eșite din penelul artiștilor drept-credincioși, cari au pus în icoanele ce au zugrăvit tot extazul lor religios.

Climatul e dulce și în mănăstiri se găsesc locuințe bune, în schimbul unor mici daruri. Drumul duce cu vaporul dela Palermo la Constantinopole, iar de aci la portul Dafnis. Din Dafnis călătorii se duc în orașul Careias, unde residă autoritățile turcești, sub un Caimacan, cum și înalta autoritate bisericească care administrează și conduce mica republică monahală. Dela Careias călătorii se îndreaptă apoi către mănăstirile, cari sunt răspândite pe întreaga peninsulă, la depărtări de câte o oră, o oră și jumătate, sau două.

Trimiterea bursierilor la Muntele Athos e deci trebuincioasă, deși nu e vre-o școală de pictură în înțelesul marilor școli din apus. Sunt numai pictori de ocaziune. La unele schituri și mănăstiri, cum este la schitul românesc, Prodromul, și la mănăstirea rusească, Rusicu, se află însă săli de pictură, de zugrăvire bisericească și icoane. Cea mai bună sală este la mănăstirea rusească, iar la mănăstirile grecești, Vatopedul și Protatonul, se pot studia operele vestitului Emanuel Panselin, un adevărat Rafael al Sf. Munte. În sfârșit se pot urmări picturile ucenicilor săi în mănăstirea Lavra și altele.

Țin să mai amintesc că pentru înlesnirea călătoriei s'ar putea da tinerilor recomandațiuni către superiorul schitului românesc și prin acesta

către celelalte autorități, sau pe altă cale către Caimacam, etc.

Îmi exprim asemenea părerea, ca bursierii să fie obligați a face regulat rapoarte despre studiile și activitatea lor.

*
*
*

Mulajele după operele de artă, aflătoare la diferite mănăstiri și locașuri sfinte din țară, se pot face din trei puncte de vedere: cel cronologic, estetic și topografic. Cele două puncte dintâi sunt greu de realizat, căci până azi nu s'au făcut studii serioase și temeinice asupra artei noastre naționale din trecut, pentru stabilirea ei definitivă sub raportul istoric-artistic; asemenea lucrare cere și mijloace multe și timp îndelungat; iar întreprinderea plănuită de onor. Minister e prea urgentă pentru a putea aștepta rezultatul unor prealabile cercetări amănunțite prin toată țara. Cel puțin, cred, nimeni din noi n'am avut până astăzi prilejul de a vizita în lung și în lat Regatul, pentru a stabili punctul nostru de vedere hotărât în această privință. De aceia cred că am face ceva mai practic dacă la facerea mulajelor se ține seamă de al treilea punct de vedere, cel topografic. În cazul acesta, Capitala, cu împrejurimile, ar servi ca punct de plecare; pornind de aci lucrările și-ar putea întinde cercul lor cât mai mult spre periferie, întâi în Muntenia, apoi în Moldova, așa că încetul cu încetul să ajungă până la hotarele țării, unde se vor fi aflând monumente de însemnătate istorică-artistică. Firește, că în cazul acesta, lucrarea nu trebuie să se facă fără nici o distincție, întrucât privește vechimea, starea și calitatea operilor reproduse; cele mai vechi și mai ales cele mai expuse dintre ele, ar fi bine să fie cât mai repede asigurate prin reproducerea lor în gips. Așa fiind, sunt de părere ca prima campanie să aibă în vedere următoarele monumente în succesiunea lor istorică: Mitropolia din București, Mihai Vodă, Cotrocenii, Colțea, Biserica dintr'o zi, Biserica Antim, Sf. Apostoli, Stavropoleos, Văcărești, etc., s'ar putea proceda în urmă la reproducerea monumentelor din Târgoviște, etc.